

Samen oud worden als experiment (25 januari 2006)

Besturendag van het Werkverband Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede

Nadat de voorzitter van het WRGV Christa Hijstek de bijeenkomst had geopend met een pakkende tekst over het nieuwe zorgstelsel gaf zij het woord aan Andries Baart. Deze ontvouwde op geestdriftige wijze zijn presentie-theorie. Buurtpastor Monique de Bree illustreerde het belang van presentie met twee aangrijpende praktijkervaringen over *Mijnheer Kees* en *Rafik*.

Presentie is een manier van zorg geven die dikwijls sterk afwijkt van wat normaal is in de hoofdstroom van het reguliere werk. In de presentie draait het om de relatie: je wordt als zorgontvanger opgenomen in een aandachtige en liefdevolle betrekking waarin je je kunt laten zien zoals je bent, waarin je je kunt oprichten en geëerd wordt, waar het om jou mag gaan en niet alleen over je problemen, ziekte, schuld en tekorten. De presentiebeoefenaar blijft bij je, ook als het niet goed met je komt; de hulp of zorg staan dan ook niet uitsluitend en zelfs niet hoofdzakelijk in het teken van oplossen, verbeteren, repareren en weer op orde brengen. Als dat allemaal kan en lukt, des te beter, maar in goede zorg gaat het daar dikwijls niet om, althans niet op de eerste plaats. De gulden regel in presentiebeoefening is dat we niemand verlaten, maar trouw en betrouwbaar in het leven delen dat aan onze zorg is toevertrouwd. In de presentie staat de mens voorop, niet het ding, de zaak, de kwaal. In de presentie doen we aan politiek (present stellen), niet vanuit dikke, ideologische beschouwingen maar vanuit de intense en liefdevolle verbondenheid (present zijn) met wie zorg behoeft.

Vervolgens schetste Baart in grote lijnen aan welke kwalen de zorg anno 2006 lijdt. Hij stelde voorop dat het dan wel niet goed gaat met de zorg, maar dat we als samenleving wel beschikken over een uitgebreide, kostbare en professioneel gerunde zorgsector. Baart stelt dat de zorgsector aan een grondige hervorming toe is en daarbij gaat het hem niet om de betaalbaarheid, maar om de vraag hoe de huidige zorg weer tot een weldaad voor hulpzoekenden gemaakt kan worden. Zorg wordt momenteel gegeven volgens een interventionistisch stramien; het verlenen van zorg is gebonden aan kant-en-klare methodieken en talloze protocollen, waardoor de zorgverlener innerlijk afstand neemt van de zorgvrager. Voorts is de zorg gemodelleerd naar het model van de markt, hetgeen er toe leidt dat men zich afkeert van hopeloze gevallen waar verder toch geen eer mee te behalen valt. Marktdenken moedigt aan te investeren in gladde praatjes en glossy folders, in topsalarissen voor managers. Het marktdenken is expansiegericht en wil van kostenposten en risicogroepen af. Tegenover het marktmodel stelt het presentiedenken het model van de menselijke betrekking, de relatie. De huidige zorg kan weinig of niets met het onverhelpbare en wat ons ook wordt verteld veel vaker dan gedacht zijn zorgsituaties 'onherstelbaar'. Mensen zijn dan onomkeerbaar beschadigd, komen nooit meer van hun verslaving of psychische aandoening af of kiezen keer op keer voor een 'foute' partner. Dan komt het er op aan deze mensen niet te verlaten en geen geweld of leed aan hun moeilijke leven toe te voegen door aan ze te sleuren en te trekken.

Zorg is vandaag de dag totaal verbureaucratiseerd. Een van de effecten van deze uit de hand gelopen bureaucratie is dat de menselijke maat volledig zoek is geraakt. De bureaucratische redelijkheid is in veel opzichten onbarmhartig, laat zich niet vermurwen en gaat in een rechte lijn van a naar b, hoewel het leven nooit langs zulke lijnen verloopt. Tenslotte is de professionaliteit van moderne zorggevers te zeer sociaaltechnisch van aard.

Baart beroept zich op de traditie om adequaat te benoemen wat er mis is en hij spreekt van zondige structuren van de zorg waarin evident onrecht, onbarmhartigheid en de bikkelharde eis van normaliteit zijn ingebouwd. Waar in onze traditie de gemeenschap als de bakermat en

behoedster van menselijkheid wordt gezien moeten we nu concluderen dat die waarde geblokkeerd is. Er moet ruimte zijn voor mensen met gebreken, voor onaanzienlijken en mensen die geen stem hebben. Dat past in onze christelijke traditie, want in het huis van de Vader is er ruimte voor velen. Vanuit deze traditie kunnen we geen vrede hebben met de huidige 'staat van zorg' en worden we opgeroepen het tij te keren. Baart zien hierin ook een rol voor religieuzen weggelegd. En al zijn veel religieuzen oud en zelf op zorg aangewezen dan hoeft dat geen beletsel te zijn, want zij kunnen steunen, bevorderen, zegenen en gaande houden. Baart leerde de presentiebeoefening kennen door het bestuderen van het buurtpastoraat, maar er is hem gebleken dat er ook buiten de kerk presentiebeoefenaren zijn.

Volgens Baart is er een 'illegale' onderlaag van zorgverleners, die tegen de stroom inroeit en met hart en ziel gaat voor wie men zich verantwoordelijk weet. De zorg die van oudsher voor een belangrijk deel in kerkelijke handen lag, is de afgelopen decennia met een plof uit elkaar gespat en de scherven ervan liggen nu vooral buiten de kerk, in tal van sectoren, werksoorten en beroepen in het opbouwwerk, in de jeugdhulpverlening en voogdij, in het maatschappelijk werk, de verpleging, in palliatieve zorg en zorg voor chronisch zieken, in sociaal-psychiatrische hulp en 'bemoeizorg', in het werken met kinderen en jongeren, in het ouderenwerk, het straathoekwerk, de pedagogische ondersteuning van probleemgezinnen, migrantenwerk, club- en buurthuiswerk, thuiszorg etc. Dáár ligt onze erfenis, daar vind je de sporen van de oude inspiratie en toewijding. Laat de kerk zich niet afsnijden van wat haar voeden en verversen kan.

Vervolgens deed Baart het voorstel om te komen tot een door religieuzen gesticht en ondersteund Presentiecentrum. Het doel van dat centrum is om menslievende zorg voor de minsten en meest kwetsbaren daadwerkelijk te steunen, te bevorderen en waar nodig weer op de kaart te zetten. Baart lichtte vervolgens toe wat er vanuit dat centrum zou dienen te gebeuren: het veilig stellen van werkplekken in het presentiepastoraat, het beschrijven van die praktijken door geleerden (theologen, sociale wetenschappers), voorbeeldige praktijken initiëren en voeden, het aanbieden van scholing en scholingsmateriaal voor presentiebeoefenaars en het op peil houden van het bestaande Netwerk Presentie als platform voor communicatie, informatie en gezamenlijk leren. Al met al denkt Baart aan 12 formatieplaatsen (FTE's) of ca. 1 miljoen euro per jaar en dat gedurende vele jaren.

Ad Leys onderschreef in grote lijnen de analyse van Andries Baart. Hij merkte op het te betreuren dat de Werkgroep Gezondheidszorg nú vorig jaar opgeheven werd. We zouden de in die groep aanwezige deskundigheden heel goed kunnen gebruiken. De staatssecretaris reageerde kort samengevat als volgt op de brief van de KNR: Ik begrijp heel goed wat u bedoelt en we zijn er ook protocollen voor aan het ontwikkelen. Hoewel er tot driemaal toe naar gevraagd werd ging zij niet in op de vraag hoe het zit met het risico van onverzekerden. In de voorbereiding van die brief is samengewerkt met Annelies van Heijst en Inge van Nistelrooy. Er is afgesproken om in het najaar van 2006 de stand van zaken nog eens te bespreken. De brief is overigens ook gestuurd naar de kamerleden met zorg in hun portefeuille. Op hun aandringen zal staatssecretaris Ross alsnog schriftelijk moeten reageren op onze brief. Wat kunnen religieuzen doen? Om te beginnen zouden zij in hun directe omgeving kunnen kijken hoe de zorg geregeld is, bijvoorbeeld in de kloosterverzorgingshuizen. Het is bekend dat er weinig personele wisselingen in kloosterverzorgingshuizen zijn. Wat 'presentie' betreft wees Leys op het vergelijkbare begrip 'aandachtig aanwezig', dat de fraters Maristen gebruiken om hun spiritualiteit te typeren, maar dat breder van toepassing is op religieuzen. Beide begrippen passen goed in het KNR-beleidsplan, waarin het gaat om 'bezieling' en waarin gesteld wordt dat er meer aandacht dient uit te gaan naar presentie en

presentatie van religieuzen. In KNR-kringen wordt ook gedacht over het uitreiken van een prijs voor lovenswaardige maatschappelijke initiatieven om op die manier te laten zien waar religieuzen voor staan. Het door Baart voorgestelde presentie-centrum maakt in eerste instantie een zeer zinvolle indruk, maar zoals bekend staan er tussen droom en daad wetten in de weg en praktische bezwaren. Daarom is het van belang om te zoeken naar maatschappelijke partners.

Na de luchtpauze heropende zr Christa de bijeenkomst met een aantal zaligsprekingen (*'Zalig zij die mij aanvaarden ook al ben ik dan bejaard, die mij in m'n dagelijks leven zorg en ongemak bespaart'*). Vervolgens presenteerden vertegenwoordig(st)ers van de verschillende werkgroepen van het WRGV de stand van zaken op hun eigen terreinen: het Afrika Europa Netwerk, de werkgroep landbouw, de werkgroep scholing, de werkgroep vluchtelingen, werkgroep vrede en geweldloosheid, religieuzen tegen vrouwenhandel. Er is een nieuwe werkgroep opgericht: Jongeren en spiritualiteit

Yosé Höhne-Sparborth hield een krachtig pleidooi om samen met de KNR naar wegen te zoeken om het voorgestelde presentie-centrum te realiseren. Het past in het streven naar verdieping om na te gaan welk licht de presentie-theorie werpt op ons verstaan van vluchtelingen, de verhandelde vrouwen, vredesmissies, Afrika, globalisering, jongeren, onderwijs.

Voorts onderstreepte zij het belang van het stellen van theologische en spirituele vragen bij de eigen oudedagsvoorziening van religieuzen, opdat we niet enkel met onszelf bezig zijn.

Zij wist tevoren niet van het concrete voorstel van Andries Baart, maar zij was aangenaam verrast toen zij er over hoorde spreken: *'We krijgen iets waardevols aangeboden. Veertig jaar geleden lieten we het werk over aan de leken. Dat hebben we geweten. De beleidsmakers hebben het kapot gemaakt. Het is geweldig dat we nog mogen zien dat onze oorspronkelijke bezieling weer opnieuw gestalte krijgt.'*

Vervolgens was er gelegenheid voor de zaal om te reageren op het voorstel van een presentie-centrum. Enerzijds werd dit voorstel als *'te grootschalig'*, *'een grote droom'* en *'lastig te verkopen aan mijn achterban'* verwezen naar het rijk der fabelen. Er bleek onder de aanwezigen een grondige vrees voor bureaucrativering en institutionalisering.

Maar andere geluiden waren er ook: *'Ik ben het van harte eens met het voorstel, maar weet niet of het haalbaar is.'* Er werd voorts bepleit om een en ander te vertalen naar kleinere, organische stappen. Een zuster, die zelf jarenlang in de gezondheidszorg had gewerkt, was sterk vóór zo'n centrum vanuit haar eigen ervaring (*'Ik heb er lang over gedaan om het belang van die wederkerigheid te ontdekken.'*) Een andere zuster verklaarde dat zij geraakt was doordat die presentie weer door een nieuwe groep zo krachtig wordt neergezet: *'We moeten het tot ons laten doordringen dat er iets door mag gaan.'* Monique de Bree vertelde hoe de theorievorming haar werk heeft verrijkt; Andries Baart gaf haar taal voor wat zij deed.

Na een korte inventarisatie van bestaande voorbeeldige initiatieven stelde Christa Hijstek voor om een werkgroep te formeren om deze problematiek te tackelen. Wie zich geroepen voelt om hier in mee te denken kan zich melden bij het secretariaat van het WRGV.

Via de website http://www.presentie.nl is veel actuele informatie beschikbaar. Algemene informatie bij het secretariaat WRGV / Willie Gardien, Obrechtstraat 43, 3572 EC UTRECHT. T: 030 – 2316666. E: wrgv@kerkenvrede.nl
